

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3083>

Article History:

Received

24/11/2020

Accept

29/12/2021

Available

online

31/12/2021

THE TRADITION OF SAYING PRAYERS AND CURSES OF KARAPAPAK TEREKEME TURKS

KARAPAPAK-TEREKEME TÜRKLERİ'NİN ALKIŞ VE KARGIŞ SÖYLEME
GELENEĞİ

Büşra KARTAL GEDİK¹

Abstract

Applause and imprecation arising from people's need to respond to good or evil done takes place in almost all oral culture products of all societies. These terms, derived from 'alka' praise and imprecation curse are patterns that transfer people's feelings and thoughts to the other side. These pray and curse words have been adopted by the society so much that they have found its place in many literary genres like fairy tale, lullaby, mania, lament, folk song, epic and folk tale. Karapapak-Terekeme Turks who has lived scattered in many cities such as Ağrı, Kars, Iğdır, Erzurum, Sivas, Tokat and Amasya used this language which contains traces of their own material and spiritual cultures in their daily lives. In our study, 'applause' and imprecation compiled from Karapapak-Terekeme Turks will be tried to be examined in topic, content and shape properties. Applauses and imprecation in this study have been written according to the dialect characteristics of the Karapapak-Terekeme Turks. A better analyze of these patterns will contribute to the understanding of the traditional lifestyle of the Karapapak-Terekeme Turks.

Keywords: Karapapak-Terekeme Turks, applause, imprecation.

Özet

İnsanların yapılan iyiliğe veya kötülüğe cevap verme gereksiniminden doğan alkış, kargışlar bütün toplumların sözlü kültür ürünlerinin hemen hepsinde yer almaktadır. Alka- övmek, methetmek, karga- beddua etmek köklerinden türeyen bu terimler insanın duygu ve düşüncelerini karşı tarafa aktaran kalıp ifadelerdir. Bu dua ve beddua sözleri toplum tarafından o kadar çok benimsenmiştir ki masal, ninni, mani, ağıt, türkü, destan, halk hikâyesi gibi birçok edebî türde de kendine yer bulmuştur. Ağrı, Kars, Iğdır, Erzurum, Sivas, Tokat, Amasya gibi birçok şehirde dağınık biçimde yaşayan Karapapak-Terekeme Türkleri de günlük hayatlarında kendi maddi ve manevi kültürlerinden izler barındıran bu sözleri kullanmışlardır. Çalışmamızda Karapapak-Terekeme Türkleri arasından derlenen alkış ve kargışlar konu, içerik

¹Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı Bölümü, bsr.krtlgdk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3838-6028.

(Bu çalışma 'Ağrı'da Yaşayan Karapapak-Terekeme Türkleri'nin Monografisi' adlı devam etmekte olan Doktora Tez çalışmasından üretilmiştir)

ve şekil özellikleri bağlamında incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmada yer alan alkış ve kargışlar sahadan derlenmiş ve Karapapak-Terekeme Türkleri'nin ağız özelliklerine uygun olarak yazıya geçirilmiştir. Bu kalıp ifadelerin daha iyi çözümlenmesi Karapapak-Terekeme Türklerinin geleneksel yaşam tarzının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karapapak-Terekeme Türkleri, alkış, kargış.

GİRİŞ

Günlük yaşantıda ve sözlü kültürde alkış ve kargışlar önemli bir yer tutmaktadır. Tarih boyunca insanlar, sevdikleri şeyler için dua ettikleri gibi sevmedikleri şeyler için de beddualar okumuşlardır (2011, 113).

Alkış ve kargışlar, hemen her toplumda görülmektedir. Alkış ve kargışlar kendilerine yapılan iyiliğe veya kötülüğe cevap verme gereksiniminden doğmuştur. Alkış ve kargışlar, konuşmaya canlılık katmakta ve insanların duygularını daha güçlü bir ifade ile karşısındakine sunmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca bir toplumun inançları ve değer yargıları bu kalıp sözlerde kendine yer bulmaktadır. Alkış ve kargışlar içinde Türk insanının yüceltilmiş değerleri vurgulanmakta ve gelecek nesillere öğretilmesi amaçlanmaktadır.

Oğuz'a göre alka- (övmek, methetmek) ve karga- (beddua etmek) fiillerinden türetilen alkış ve kargış kelimeleri, Türkiye ve Orta Asya coğrafyasında algış (Kazak Türkçesinde), alkıtmak (Çağatay ve Oğuz Türkçesinde), gargış (Azeri Türkçesinde), kargı (Çağatay Türkçesinde) gibi çeşitli söylem farklılıklarına sahiptirler (2007, 11).

Harmancı; alkış ve kargışları insanoğlunun duygu ve düşüncelerini karşı tarafa aktarma ihtiyacını giderdiği gibi sevgisini, beğenisini, kızgınlığını dışa vurmasının bir yolu olan insan zihninin o anda oluşturduğu ifadeler olarak tanımlar (2012: 10).

Alkış ve kargışlarda toplumun değer yargıları bulunur. Öztürk, bu durumu şöyle ifade eder:

“Bunlarda söylendiği toplumun değer yargılarını, millî karakterin izlerini buluruz. Alkışların ve kargışların sanat değeri taşıyan bir bölümü kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiştir. Bir kısmı da şartların ve insanın hayata bakışının değişmesiyle kullanımdan kalkmıştır. Alkış ve kargışların çoğu, bireysellik çizgisini aşarak duygu ve düşünce yoluyla topluma mal olarak anonimleşir” (2013: 2).

Aça, alkışların ilk olarak dinlik, büyü, törenlik eylemler sırasında söylendiğini belirtir (2002, 171). İlkel devirlerde dualara daha çok büyü yahut sihir sırasında başvuruluyordu. Şamanlara ayin sırasında birtakım bedenî hareketler eşlik etmekteydi.

“Bu, genellikle diz çöküp, elleri göğe açmak şeklindedir. Kimi zaman gözler kapatılır, vücut hafifçe ileri geri veya sola sağa hareket ettirilir. Eller ve çeneyi yukarı kaldırmak, gözlerle göğün derinliklerine bakarak dua etmek, sanırız Gök Tanrı inancının bakiyesi olarak yaşatılan bir davranış biçimidir”(Kaya, 1997: 100).

Divânü Lugâti't-Türk'te de alkış ve kargış sözcüklerine rastlamaktayız. Eserde alkış kelimesinin anlamı “dua etme; övme; birinin iyiliklerini faziletlerini bir bir sıralama” (Atalay, 2005: 140); kargış kelimesi ise “lanet, ilenç” (Atalay, 2005: 404) olarak geçer. Abdülkadir İnan, alkış kelimesinin Albastı, Albas, Albız, Almıs denilen al ruh ile ilgisinin olabileceğini belirtir. Bu sözlerden birinde al, diğerinde kar (a) kelimesinin varlığına dikkat çeker (İnan, 1968).

Toplumların sözlü kültür ürünlerinin hemen hepsinde kendisine yer bulan alkış ve kargışlar, Türk kültürünün temel eserlerinde de önemli yer tutar. İnsanoğlunun duygu ve düşüncelerini, sevgisini, beğenisini, kızgınlığını dışa vurumu olan bu sözler, Dede Korkut Hikâyeleri başta olmak üzere destan, şiir, türkü, ağıt, ninni, masal gibi pek çok edebî türde yer almaktadır. Destan şairi, halk şairi sanatını icra ederken, uygun yerlerde duaya yer vermektedir. Ninnilerde anneler üzüntülerini, hayal kırıklıklarını yavrularına söylemekte, şikâyetlerini kargışlar, bebeğinin geleceği için güzel hayallerini alkışlar vasıtasıyla dile getirmektedir. Bunun dışında masalarda kötülüklerin cezasını bulması

için kargışlar düzölmekte, masal sonlarında iyi kimselerin ödüllendirilmesi için Allah'tan niyazda bulunulmaktadır. Ağıtlarda bu dünyadan ayrılan kimsenin iyilikleri ve güzellikleri anlatılırken alkışlar ile ahiret yurduna uğurlanmaktadır. Yine özellikle karşılıklı olarak söylenen manilerde kişilerin hem söz ustalığı yapmak hem de toplumu eğlendirmek için kargışlara yer verdiği görülür.

Boratav, alkış ve kargışları iki grupta inceler:

“Nasıl atasözlerini, bir: asıl atasözleri, bir de atasözü değerinde deyimler diye ikiye ayırdıysak, alkış ve kargışları da aynı şekilde iki bölüğe ayırabiliriz. Bir bölümde sadece konuşmayı renklendiren, kısa kalıplar şeklinde alkış ve kargış (hayır-dua, bed-dua) sözleri vardır. Bu biçimdekileri bir halk edebiyatı türü olarak tanımlamak yersiz olur; konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir bunlar; kısalıkları, yoğunlukları son kertede bulunmakla ve çok kullanılır olmakla ikinci bölümtedekilerden ayrılırlar; Allah muradını versin!, Tuttuğun altın olsun alkışlara; İnim inim inleyesin!, Allah belanı versin!, Muradına ermeyesin! kargışlara örnek olarak gösterilebilecek beylik söz kalıplarıdır. İkinci bölümü, koygunluğunu anlatımdaki özenilmişlikten, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır” (1999: 125).

1. Alkış-Kargış

Konusunu insan hayatı, toplumun değer yargıları, maddi ve manevi kültür öğelerinden alan alkış ve kargışlar, kimi zaman oluştuğu ilk şekilden uzaklaşıp zamana ve zemine uyum sağlayarak birtakım değişiklikler göstermiş ve zaman içerisinde yeni bir oluşum yoluna gitmiştir. Sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarılan bu kalıp sözler günümüzde kaybolmaya yüz tutmuştur. Köy hayatında sıklıkla kullanılan bu sözler modern şehir toplumlarında genellikle avamlık olarak nitelendirilmektedir.

İnsanların paylaştıkları değerler çoğaldıkça alkış ve kargışların sayısı da artmaktadır. Şehirlerde yaşayan insanlar, her gün birçok insanla karşılaşarak onlarla iletişim kurma yoluna gitse de köylerde insanların birbirlerini şahsen tanımaları, birbirlerinin hayatları ve yaşam tarzları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları kırsal kesimlerde söylenen alkış ve kargış sayısını artırmaktadır.

Biz de çalışmamızda toplumumuzun bir parçası olarak yüzyıllardır söylenegelen alkış ve kargışları Karapapak-Terekeme Türkleri örneği üzerinden muhteva, konu, şekil özellikleri açısından incelemeye çalışacağız. Türk dili ve kültürü bakımından unutulmaya yüz tutmuş değerlerin ve dil öğelerinin canlı tutulması amacıyla hizmet etmeye yönelik olarak hazırlanan bu çalışma, Karapapak-Terekeme toplumunun düşünce ve duygu yapısına ışık tutmaya çalışacaktır;

Alkışların özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Alkış ve kargışlar, insanlığın var olduğu günden bugüne dek varlıklarını sürdürmüştür. Bundan dolayı çıkış noktalarını, kaynaklarını bulmak imkânsızdır.
- Alkış ve kargışlar, kullanış itibarıyla zaman, zemin ve olaylara göre değişiklik göstermiş, çeşitli tarzlara bürünmüşlerdir. Alkış ve kargışların halk tarafından kabul görmeyenleri ise zamanla yok olup gitmiş, yerlerini yenilere bırakmışlardır.
- Bu sözler anlık bir tepki sonucu oluştuklarından planlı ve programlı olarak ortaya çıkmamaktadırlar.
- Söylenişlerinde bulunan alelade yapıdan dolayı tüm dil kurallarına harfiyen uymazlar.
- Alkış ve kargışlar kısa ve yalın ifadelerdir ve genellikle kurallı birer cümlelerdir.
- Alkış ve kargışların nazım şeklinde söylenenlerinin bazıları ölçülü ve kafiyelidir. Bazı alkış ve kargışlar tek bir dördlük hâlinde değil ikileme, üçleme ve dörtleme biçiminde söylenebilir.

- Kargışların hemen hepsi bir kötülüğe cevap vermek için söylenirken alkışlar arasında karşılık beklenmeden söylenenler çoğunluktadır. Bir iyiliğe karşılık olmaksızın söylenen dualar da bulunur. Örneğin; bir kimse askere giderken “Sağ salim git gel” veya yeni evlenmiş bir çifte “Allah bir yastıkta kocatsın” derken herhangi bir karşılık beklenmez.
- Bazı dualar beddua görünümündedirler. “Eliñ gırılmasıñ!”, “Gözün kör olmasıñ!”, “Ay başın batmasıñ.” gibi birçok alkış aslında şefkat ifade eden sözlerdir.
- Alkışlar anlam yönünden özlüdürler.

Bedduaları yani kargışları ise Kaya; çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözler olarak nitelendirir. Ayrıca kötü dilek olarak niteleyebileceğimiz beddua Farsça bed ile Arapça dua sözlerinden meydana gelmiştir. Kaya Anadolu'nun muhtelif yörelerinde; ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, kariş, lanet gibi adlarla da anıldığını ifade eder (1997: 99-121).

Çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan insanların rahatlamak için dile getirdiği kalıp sözler olan kargışlar, insanın karakteristik yapısına, zamana, çevreye ve yaşanılan olayın kişide yarattığı etkiye göre değişmektedir. Harmancı, kargış kelimesini insanın kendisine, ailesine, yaşadığı topluma ve din gibi kurumlara zararı dokunacak kişilere, düşünce ve fikirlere karşı davranışların bir tepkisi olarak tanımlar. Kargışlar baş edilemeyen bir güç karşısında Allah'a sığınmaktır. İnsanların birbirlerine olan öfkeleri, kızgınlıkları, direnişleri kargışlara yansımıştır. Kargışlar, insanın vicdanını rahatlatan psikolojik bir güç olmuştur (Harmancı, 2012: 10).

Tanrının merhamet ve yardım için koruyuculuğuna sığınarak söylenen dua sözleri olan alkışlar dilek ifadeleridir. Kargışlar ise tam tersine bir tepkidir; tanrının korumasına sığınarak yine tanrının gazabının, zararı dokunmuş ya da dokunacağı düşünülen kişilere yöneltilmesidir. Tanrı aracılığıyla adaletin gerçekleşeceği inancıyla yapılan duaların ve bedduaların, “sihirli, sözlü formüller” oldukları düşünülür ve özellikle “kargışların boş yere söylenmesi hoş karşılanmaz.” (Çobanoğlu: 2012: 87).

Kargışlar anlam yönünden ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki toplum nazarında çok tehlikeli olduğuna inanılan ve insanın bu dünyada helak olmasına sebep olabilecek özellikle belli bir haksızlığa uğramış mazlum kişilerin ettikleri ve mutlaka tutacağı düşünülen kargışlar, ikincisi ise anlık bir sinirle söylenen fakat içten olmayan kargışlardır.

2. Karapapak-Terekeme Türkleri Arasında Alkış-Kargış Söyleme Geleneği

Türk boylarının arasında kullanılan alkış ve kargışların hakkında henüz derin bir inceleme yapılmamış ve ciddi çalışmalar bulunmakla birlikte sözlü kaynaklardan derlenen ve işlenmeyen birçok malzeme de işlenmeye muhtaç şekilde beklemektedir. Biz de bu makalemizde yüzyıllardır Anadolu topraklarında yaşayan Karapapak-Terekeme Türklerinin sözlü edebiyatlarından derlediğimiz alkış ve kargışlara yer vereceğiz. Karapapak-Terekeme Türkleri'nin tarihî geçmişiyle ilgili bilgiler kaynaklarda etraflıca kaydedilmemiş, mevcutlar ise yeterince gün ışığına çıkarılıp değerlendirilmemiştir.

Günümüzde Türkiye ve Kafkasya başta olmak üzere İran, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve daha birçok ülkede yaşayan, sayıları yaklaşık altı yüz bini bulan Karapapak-Terekeme Türkleri hakkında detaylı ve bilimsel bir araştırma henüz yapılmamıştır. Araştırmayı zorlaştıran ana sebeplerden biri bu Türk boyunun dinamik ve göçerevli bir yaşam sürmeleridir.

“Türkiye’de, Doğu, İç Anadolu, Orta Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi ile Azerbaycan Cumhuriyeti, Dağıstan ve Güney Azerbaycan’da yaşayan Türklüğün bu cevval boyu yakın dönem ön Asya tarihinde mühim roller oynamıştır. Karapapak-Terekeme Türklerinin bu adla vatan tutup yerleştiği belirtilen ilk alan, bugün hudutlarımız dışındaki Azerbaycan’ın Kazah, Tovuz ve Ağsdafa bölgeleri ile Gürcistan’ın eski bir Türk yurdu olan Borçalı ve Ermenistan’a verilmiş olan Ağbaba bölgesidir. Siyasi hadiseler ve savaşlar sebebiyle 1828 yılındaki Türkmençay antlaşması sonucu

Rusların bölgede hâkimiyet tesisiyle söz konusu Karapapak-Terekemeler önce Ahuska'ya daha sonra buranın da kaybedilmesiyle Çıldır ilçesi ve köylerine göçerek yerleşmişlerdir. İkinci büyük bir göç ise 1921 yılında gerçekleşmiş ve Borçalı, Ağbaba, Karısalı ve Kazah bölgesindeki Karapapak-Terekeme Türkleri Kars'ın merkeziyle ilçelerine bağlı köylere iskân edilmişlerdir. Karapapak-Terekeme Türklerinin yaşadığı Kazah, Borçalı ve Akababa bölgesi tarihte ilk defa Hazar Türklerinin hâkimiyet kurduğu alanlar olarak görülmektedir. X ve XII. yüzyılda Melikşah döneminde Selçuklu hâkimiyetine giren bu bölgede gerçekleştirilen kuvvetli miktarda Oğuz iskânıyla buradaki halk tamamıyla Türkleşmiştir. Bugünkü Karapapak-Terekeme Türklerinin birinci ve en kuvvetli tabakasını bu Oğuz Türkleri teşkil etmektedir. XII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren başlayan Kıpçak akınlarıyla bölgeye bir miktar Kıpçak Türklerinin de geldiği muhakkaktır" (Özkan, 2014: 325).

Kargış olarak nitelendirdiğimiz "ah almak", "ah etmek" gibi söz öbekleri Karapapak-Terekeme Türkleri arasında yaygın şekilde kullanılmaktadır. Halk arasında da ah alan kişinin gün yüzü görmeyeceği, mutlaka başına bir musibet geleceği gibi inanışlar bulunmakta, bu sebepten halk kargış almamaya özen gösterilmektedir. Halk, genellikle herkesçe bilinen bedduaları kullanmakta fakat çevrenin tutumu, olayın önemi ve kişinin psikolojik yapısı ile yeni beddualar ortaya çıkabilmektedir. Kargışlarda orijinal teşbihler ve tezatlar bulunmaktadır. Bu ifadeler konuşma üslubunu akıcı ve ahenkli kılmakta ve ifadeye zenginlik katmaktadır.

Kaya, konularına göre bedduaları; insanlar için söylenen beddualar, beldeler için söylenen beddualar, yapılar için söylenen beddualar, hayvanlara söylenen beddualar, tabiat parçaları (ağaç, dağ, ırmak...) için söylenen beddualar, feleğe söylenen beddualar, gurbete söylenen beddualar olarak yedi ana başlığa ayırmış, insanlar için söylenen bedduaları insan bedeni ve hastalıklar için söylenen beddualar, akrabalar için söylenen beddualar, eşya, mal, mülk için söylenen beddualar, hayatla ilgili (mutluluk, murat, nasipsizlik, namus, çile, yeme-içme, yoksulluk, zulüm..) beddualar, evlilik ve zürriyetle ilgili (evlatsızlık, kısırlık..) beddualar, kaza, belâ, felâket ile ilgili beddualar, ölümle ilgili (ecel, kefen, cenaze, teneşir..) beddualar, ahret ve inançla ilgili (cennet, cehennem, günah, şeytan, zebanî, kabir..) beddualar, ad-san ile ilgili beddualar, gelenekler ile ilgili beddualar olarak nitelendirmiştir" (1997: 99-121).

Çalışmamızın evrenini oluşturan Karapapak-Terekeme Türklerinin alkış ve kargışlarını sayısal olarak değerlendirdiğimizde kargışların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum toplumun içyapısını, sıkıntılarını, çaresizliklerini ve çıkmazlarını, beklediği huzuru bir türlü yakalayamamış olan insanların bunların sebebi olarak gördükleri kişi ya da unsurlara beddua etmek suretiyle karşılık verdiklerini düşündürse de kargışların büyük bir çoğunluğu aslında insanlar arasında var olan samimiyet duygusundan hâsıl olmuştur. Yöre insanı anlık öfkesini ve sinirini bu kargışlar ile hafifletmekte ve söylediği durumun karşısındakinin başına gelmesini istemektedir.

Kargışlar, toplumda hemen herkes tarafından bilinmekle beraber kadınlar arasında daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Kadınlar, kargışları çoğunlukla kocasına, kızına, oğluna, komşusuna, kendisine, kayınbabalarına, kaynanalarına söylemektedirler.

Alkış ve kargışlarda, toplum dinî inancının izlerine rastlanmaktadır. Allah, Kur'an-ı Kerim ve peygamber gibi dini jargonların alkış ve kargışlarda yoğun bir şekilde kullanılması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir.

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen kargışların şekil özelliklerine baktığımızda kargışların büyük bir çoğunluğu düz birer cümle hâlinde karşımıza çıkarken bazıları sadece birkaç kelimeden oluşmaktadır. Bunların yanında bazı kargışların dörtlükler halinde bir ahenk içerisinde söylendiği örnekler de bulunmaktadır;

"Behey insanı bugünden bele

Derûnunda ol efkâra tavşırđım.

Şedidül'igâba gıldım havâle

Yedi damı hışmı nârâ tavşırdım.

Duam budur sene behey behtiyar
Muradıñ gözünde goysuñ ol Cabbar
Saña zülüm etsiñ ol perverdigâr.

Baştan seni Zülfikâr'a tavşırdım.” (KK: 15)

İsminden de anlaşılacağı üzere kargışlar kara sözler olarak nitelendirilirler. İşte bu nedenle kargışlarda ak-kara kelimeleri ve bu iki zıt kavramın çatışması sıklıkla görülmektedir;

“Ağ giymeyeseñ.” (KK: 38)²

“Ağ üzün garara.” (KK: 27)

“Gara giy seni.” (KK: 38)

“Gara haberiñ gele.” (KK: 31)

“Gara vurgun vursuñ.” (KK: 23)

“Gara yere gireseñ.” (KK: 27)

“Gara yola gidesiñ.” (KK: 23)

Kargış ile birlikte kullanılan bir diğer söylem olan “ah etmek” tabiri kargışlarda yaşanan sıkıntılı durumun ifade edilmesi için ünlem ifade eden bir cümle olarak karşımıza çıkmaktadır;

“Ah diyeseñ oh diyemeyeseñ.” (KK:)

“Ağ edesiñ gan gusasıñ.” (KK: 4)

“Ağ edip ağ eşitesıñ.” (KK: 28)

“Ağın göklere çıha.” (KK: 28)

2. 1. Kargışlar

Dünyevi işlerin yolunda gitmemesi isteğiyle ilgili kargışlar:

Daha önce de belirttiğimiz gibi Karapapak-Terekeme Türkleri arasında kargışlar alkışlara göre sayıca fazladır. Halk bu kargışlardan ve beddua almaktan korkmaktadır. Ah almak, bedduaya maruz kalmak toplumda kaçınılan bir durumdur. Kaynak kişiler bu durumu şöyle ifade etmektedir;

“Eskilerin duası da bedduası da tutarmış. Bedduayı çok zor durumda galanda ederlermiş. Bizim iki tane inegi götürmüş biri. Nenem rahmetli oñu gargışlamış; “Diri ol, dilenci ol. Sonna o adam ömür boyu sefâlet çekmiş. Bir lohma ehmeğe muhtaç olmuş.” (KK: 40)

Toplum nezdinde bir kimsenin işleri yolunda gitmediğinde veya başına çeşitli sıkıntılar geldiğinde kişinin kargışlandığı düşünülmektedir. Çünkü halk inanışlarında beddua alan kimsenin iki yakası bir araya gelmemektedir;

“Meñ senne kötüyüm. Aramızda kötü var. İşleriñ yoluñda gitmir. Ajaba şansmı maña yardım etti. Ajaba bu maña gargış mı etti? Meñim işim yürümür. O zaman annarığ ki biri gargış etmiş.” (KK: 39)

İşte bu yüzden Karapapak-Terekeme Türkleri arasında kişinin işlerinin ters gitmesinin istendiği birçok kargış söylenmektedir;

²Yörede yapılan derlemeler sonucunda kayda geçen alkış ve kargışların Karapapak-Terekeme Türkleri'nin ağız özelliklerinin tam manasıyla yansıtılmasının sağlanması amacıyla transkripsiyon alfabesine başvurulmuştur.

- “Canınnan heyr görmiyeseñ.” (KK: 25)
 “Düz gedeñ işiñ ters olsuñ.” (KK: 22)
 “Ey güne yetmiyeseñ.” (KK: 4)
 “Gıyamet başında gopa.” (KK: 30)
 “Gol genediñ gırılıñ.” (KK: 6)
 “Goltuğuñ altıña gadan değsiñ kada bela.” (KK:7)
 “Göğ başıña yıhılıñ.” (KK: 31)
 “Heyir heber eşitmeyeseñ.” (KK:2)
 “İki yağan bir araya gelmesiñ.” (KK: 37)
 “Üstüne şer gele.” (KK: 9)

Fakat bazı kargışlar sadece eğlence olması maksadıyla söylenen, olması gerçekten istenilmeyen olaylardan ibarettir. Kargış eden kişi de, kargışa maruz kalan kimse de bu söylenenlere itibar etmemektedir;

“Tırñ altında galasañ. Seni araba çığneseñ. Derdi dayıma garısı. O da bir gün dedi; Vallah Mağbule bugün tır meñim üstümden geçti. “Eee, hani ölmeyeseñ? “Meñ köprüñüñ altındaydım.” (KK: 31)

“Elbiseñ duvarda asılı galsıñ. Diyediler bazısı derdi; Galsıñ oñu giymem başgasıñı geyerem.” (KK: 31)

Toplumda gözden düşmeyle ilgili kargışlar:

Kimi kargışlarda kişinin başkalarına muhtaç olması ve toplumda değer görmemesi ile ilgili dilekler bulunulur;

- “Diri ol, dilenci ol.” (KK: 40)
 “Gapı gapı dileneseñ.” (KK: 40)
 “Gavim senden nefret etsiñ.” (KK: 6)
 “Mahşerece gülme, ağla.” (KK: 22)
 “Namerde muhtaç olasañ.” (KK: 27)
 “Rezil kepaze olasañ.” (KK: 41)
 “Torpa takıp dilenesiñ.” (KK: 21)

Kişinin muhtaç durum düşmesi ile ilgili kargışlar:

Kargışlarda insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan temel gıdaların özellikle ekmeğin bedduaya uğrayan kişi tarafından bulunamaması ve bu kişinin nimete muhtaç olması istenmektedir;

- “Eh̄meg tapma.” (KK: 40)
 “Eh̄mege muh̄daç olasañ.” (KK: 25)
 “Garnıñ katıh̄ görmiyeseñ.” (KK: 22)
 “İrızgı atlı olsuñ, sen piyada.” (KK: 4)
 “İrızgıya kesat ol.” (KK: 4)

Dinî hayatla ilgili kargışlar:

Kargışlarda kendinden yüce bir varlık olan yaratıcıdan kendisine zulmeden kişinin cezalandırılması için bir dilekte bulunulduğu için kargışların büyük bir çoğunluğu hitap ettiği yaratıcının ismi olan “Allah” kelimesi ile başlamaktadır;

- “Allah eviñ yıhıñ.” (KK: 20)

- “Allah ömrün kessiñ.” (KK: 34)
 “Allah seni budasıñ.” (KK: 31)
 “Allah seni gara yañdırsıñ.” (KK:1)
 “Allah seniñ öyünü yıhsıñ.” (KK: 27)
 “Allah üzünü güldürmüye.” (KK: 10)
 “Allah ağız vere dil vermiye.” (KK: 8)
 “Allah imanıñ elinnen ala.” (KK: 27)
 “Allah'ıñ gazabıña gelesiñ.” (KK: 23)
 “Allahtan umarım torba taħa dileneseñ.” (KK: 4)

Ölüm isteğinin dile getirildiğı kargışlar:

Karapapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenegelen kargışlarda kişinin yaptığı kötülüğün karşılığı olarak acı içerisinde bir hayat sürmesi ve hatta acı içerisinde ölmesi istenir;

- “Acı acı gırh yıl ağırı çehesiñ.” (KK: 31)
 “Adı olmayañ derde düşesiñ.” (KK: 1)
 “Ağaç gibi guruyasıñ.” (KK: 15)
 “Ağ göğsüne çibanlar dizile.” (KK: 16)
 “Al gana böleñ.” (KK: 5)
 “Alın ortasıñdan vurulasañ.” (KK: 10)
 “Araba altıñda galasañ.” (KK: 11)
 “Arħandan vurulasañ.” (KK: 10)
 “Avuç avuç kan kusasañ.” (KK: 25)
 “Beyniñ burnuñdan gele.” (KK: 40)
 “Canıñ boğazıña yığılsıñ.” (KK: 16)
 “Canıñ çıhamaya.” (KK:3)
 “Cefa ile can vereseñ.” (KK: 7)
 “Çarmığa gerileseñ.” (KK:8)
 “Derde düşeseñ, deşileseñ.” (KK: 13)
 “Döşehte uzanıp ölemeyeseñ.” (KK: 27)
 “Etleriñ döküle.” (KK: 25)
 “Gan yiyeseñ irin tüküreseñ.” (KK: 9)
 “Gezeñ dert karnıña girsıñ.” (KK: 1)
 “Her tikeñ kurda kuşa yem ola.” (KK: 26)
 “İçin dışıñ dağıla.” (KK: 36)
 “Oklanasıñ.” (KK: 21)
 “Ölüf gurtulmayasañ sürünesiñ.” (KK: 25)
 “Ölüsüne kefen bulunmasıñ.” (KK: 31)
 “Ölüsünü itler yesiñ.” (KK: 31)
 “Tendire düşeseñ.” (KK: 10)

“Tırnağlarıñ söküle.” (KK: 20)

“Yanarağ öleseñ.” (KK: 27)

“Yanıñ yerde çürüsüñ.” (KK: 40)

“Yatağlarda galasıñ.” (KK: 44)

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen kimi kargışlarda kişinin ölüm isteği doğrudan söylenmemekte, bu istek dolaylı yollardan ifade edilmektedir;

“Döşüñde beyaz tügler bitmesiñ.” (KK: 38)."

“Gımgımı çalayım.” (KK: 23)

“Gölgeñ yere düşmiye.” (KK: 22)

“Işığın söne.” (KK:1)

“İsti yatasañ savuğ gağasañ.” (KK: 31)

“Son gülüşüñ ola.” (KK: 14)

“Şapkan mığda asılı gala.” (KK:2)

“Tofrah başıña.” (KK: 22)

“Üstüñe güneş vurmasıñ.” (KK: 6)

“Vay haberiñ gelsiñ.” (KK: 3)

“Vayıña oturum.” (KK: 42)

“Yeriñde yeller ese.” (KK: 3)

“Zatıñ kesilsiñ.” (KK: 20)

Kişinin ölmesini isteme durumu kargışlarda “ömür” kelimesi ile başlayan kalıplar ile ifade edilir;

“Ömrüñ bineğ tutmasıñ.” (KK: 4)

“Ömrüñ tükene.” (KK: 8)

“Ömrüñ yas ile geçsiñ.” (KK: 42)

“Ömrüñde gülmiyesiñ.” (KK: 5)

Toplumda gidilen yoldan geri dönülmemesi yani aslında kişinin örtülü bir ifadeyle ölümünün istendiği kargışlar bulunmaktadır;

“Gedeseñ geri gelmeyeseñ.” (KK: 15)

“Geldiğine varamayasañ.” (KK: 38)

“Gidişin ola dönüşüñ olmiye.” (KK: 26)

“Sağ get, salamat gelme.” (KK:3)

“Seni görüm hiç silaña yetişme.” (KK: 38)

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen bazı kargışlar ise kişinin sevdiklerinin ölüm haberinin duyulması ile ilgilidir. Kargış eden kimse sadece kendi huzurunu bozan kişinin değil, onun değer verdiği her şeyin, bazen herkesin zarar görmesini istemektedir;

“Canıña ataş düşe.” (KK: 2)

“Çırpıña çırpıa ağla.” (KK: 6)

“Çire gibi yanasıñ.” (KK: 42)

“Eriñ ölsüñ.” (KK: 4)

Kişinin ahiret hayatı için söylenen kargışlar:

Kargış edilen kişinin sadece bu dünyada değil öldükten sonra da zelil olması istenmektedir. Kargışlanan kimseye olan kızgınlığın ancak cehennem ateşi ile soğuyacağına inanılır;

- “Cehenneme gidesiñ.” (KK: 31)
- “Defteriñ sol taraftan vereler.” (KK: 13)
- “Hak divańda yüzüñ gara olsun.” (KK: 11)
- “Mahşerde yüzüñ gülmeye.” (KK: 14)
- “Kıyamete gadar azapta galasıñ.” (KK: 26)
- “Suyu sana İblis versıñ.” (KK: 4)

Kişinin adı ve sanıyla ilgili söylenen kargışlar:

Toplumda kişinin adının yaşaması onun için bir övünç meselesidir. Bu nedenle geleneksel Türk toplumunda aileler kendi isimlerinin ailenin yeni üyeleri olan torunlarına verilmesini isterler. Kimi kargışlarda kişinin bu onurdan mahrum kalması için adının yadigâr kalması istenmemektedir;

- “Ad goyanıñ olmasıñ.” (KK: 27)
- “Adı galası.” (KK: 11)
- “Adıñ adlara goyulsuñ.” (KK: 2)
- “Adıñ bata.” (KK: 28)
- “Adıñ ellere miras gala.” (KK: 15)

Kişinin mal-mülk-ailesiyle ilgili söylenen kargışlar:

Görüldüğü üzere bazı kargışlarda direkt olarak muhatabın ölmesi dilenmekle beraber kimi zaman kişinin ölmesi kargış söyleyenin için rahatlatmamakta, kişinin bütün varlığıyla, eviyle, malıyla, onuruyla, bu dünyada sahi olduğu her şey ile beraber yok olması istenmektedir;

- “Arvadıñ eller ala.” (KK: 38)
- “Ateşiñ sönsüñ.” (KK:28)
- “Ay ojağıñ sönsüñ.” (KK: 1)
- “Bajañ yıhıla.” (KK:1)
- “Bujağıñ yıhılsıñ.” (KK:7)
- “Eviñ, bujağıñ dağılsıñ.” (KK:7)
- “Eviñizde beyguş tünesiñ.” (KK:28)
- “Ocağıñ batsıñ.” (KK:28)
- “Ocağıñ küle dönsüñ.” (KK:28)
- “Ocağıñda külüñ bite.” (KK:1)
- “Öyüñ yıhılsıñ.” (KK: 9)
- “Sacıñ kül tutmasıñ.” (KK:42)
- “Tahtıñ taciñ tarimar olsun (KK: 7).”
- “Vurgun vursuñ.” (KK: 33)
- “Zelil olasañ.” (KK: 28)

Kişinin soy-sopu ile ilgili söylenen kargışlar:

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen kargışlarda çoğunlukla kişinin evlatları ve soy sopu ile sınılanması, evlatsız kalması gibi söylemler bulunur;

- “Balañ böyüyüp boya çatmasıñ.” (KK: 28)
 “Eteğiñe çocuğ işemesiñ.” (KK:7)
 “Garnıñ dolu, yanıñ boş olsuñ.” (KK: 4)
 “Gucağıñda taş göreseñ.” (KK: 16)
 “Köküñ kuriye.” (KK: 39)
 “Malıñ ellere galsıñ.” (KK: 22)
 “Minderiñe oturañ bulunmaya.” (KK: 20)
 “Oğul toyu görmüyeseñ.” (KK: 44)
 “Oğul uşağ tapmıyasañ.” (KK: 15)
 “Rehmet oğuyaniñ olmiya.” (KK: 19)
 “Seni yekti galasıñ.” (KK: 21)
 “Soyuñ sopuñ kesile.” (KK: 42)
 “Uşağlarıñ başıñ gözüñ budeye.” (KK: 42)

Kişiler için bir soya olan mensubiyet önemli bir ihtiyaçtır. Bu konuda gösterilen ihtimamı bilen kişiler bazı kargışlarda sadece muhabata değil ailesine de yöneltilen hakaretvâri söylemler geliştirir;

- “Anañ rahmet üzü görmeye.” (KK:1)
 “Ataña lenet.” (KK: 32)
 “Soyuñ sopuñ guruya.” (KK: 4)

Günlük işlerle ilgili söylenen kargışlar:

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen bazı kargışlarda kargışlanan kişinin günlük işleri ile ilgili sıkıntılar yaşanması ve işlerinin yolunda gitmemesi dilenmektedir. Günlük işlerde yaşanan herhangi bir problem bile kişiyi sıkıntıya soktuğu için kişi kargışlanırken bu istek sıklıkla karşımıza çıkar;

- “Ağartıñdan hayır görmeyeseñ.” (KK: 42)
 “Aldığlarıñıñ hayırını görmeye.” (KK: 7)
 “Bereketiñi gara yel aparsıñ.” (KK: 24)
 “Camışıñ köpsüñ.” (KK:7)
 “Çayırını sel bassıñ.” (KK: 13)
 “Ellik taşıñ dönmesiñ.” (KK:7)
 “Hamuruñ eliñde galsıñ.” (KK:4)
 “Kilim ipleriñ öyüñde çürüye.” (KK:7)
 “Oğlavan orta yerden gırılıñ.” (KK: 13)
 “Peştemaliñ tezeyken cırıla.” (KK: 42)
 “Südüñ çürüsüñ.” (KK: 6)
 “Tofrağıñda ot bitmeye.” (KK:1)
 “Küpleriñ dibinnen delinsiñ.” (KK: 42)
 “Yağın tırtı olsuñ.” (KK: 42)
 “Yatağıñ sıçanlar kessiñ.” (KK: 42)

Kişinin yiye içtikleriyle ilgili söylenen kargışlar:

Yörede hem gerçek hem de mecazi anlamda kişinin ağzının tadının kaçması için beddualar edilmektedir. Beddua edilen kişinin yiyip içtiklerinin zehir olması istenilerek bütünüyle bu hayattan alabileceği zevklerden mahrum olması istenmektedir;

- “Ağı içeseñ.” (KK: 18)
- “Ağıña çor deysiñ.” (KK: 6)
- “Ağında diliñ yansiñ.” (KK: 10)
- “Aşından bitler çıhsiñ.” (KK: 5)
- “Ateş yiyesiñ.” (KK: 2)
- “Diken seniñ aşñ olsuñ.” (KK: 18)
- “Su içinde diliñ yansiñ su diye.” (KK: 13)
- “Suya hesret kalasiñ.” (KK: 1)
- “Yiyeseñ doymayasañ.” (KK: 1)
- “Zehir girsiñ boğozuña.” (KK: 41)

Günün vakitleriyle ilgili olarak söylenen kargışlar:

Kargışlarda akşam, sabah, gece gibi günün bazı vakitlerine yer verilerek bu vakitlerin kötü gelmesi veya geçmesi istenmektedir;

- “Aşşamıñ gara gelsiñ.” (KK: 38)
- “Gece gözeñ hortlağ görünsüñ.” (KK: 11)
- “Gejeñiz haraba galsiñ.” (KK: 17)
- “Gün görmiyeseñ.” (KK: 18)
- “Günü kara gelsiñ.” (KK: 2)

Genç kız ve erkeklere yöneltilen baht ile ilgili kargışlar:

Bir kişi kargış düzmek istediğinde çoğunlukla karşısındaki kişiyi bu dünyada istediği şeylere ulaşamaması üzerine bazı söylemler geliştirilir. Bu istek, bir genç kız için evlenememe, gelinlik giyememe, eline kına yakılmaması, bohçasının açılmadan kalması; erkek için askere gidememe, muradını alamama gibi şekillerde karşımıza çıkmaktadır;

- “Al yeşil tuvağ taşmiyesiñ.” (KK: 4)
- “Ay bala böyle muraziñ gözüñde gala.” (KK: 10)
- “Ay seniñ eliñ hına tutmasıñ.” (KK: 32)
- “Ay, bahtıñ gara olsuñ.” (KK: 37)
- “Bekârlıhtan gurtulma.” (KK: 31)
- “Bohçañ düğli gala.” (KK: 11)
- “Duvağıñı gara toprağlar öpe.” (KK: 10)
- “Eliñ goynuñda gala.” (KK: 40)
- “Gapıñ bağı galsiñ.” (KK: 43)
- “Gavağıñ açılmaya.” (KK: 10)
- “Gınan göge savrulsuñ.” (KK: 31)
- “Heç murad almayasañ.” (KK: 31)
- “Hesretiñ gözüñde gala.” (KK: 11)
- “Hevesiñ kursağıñda gala.” (KK: 2)

Annelerin çocukları için söylediği kargışlar:

Kimi zaman anneler evlatları için anlık bir öfkenin sonucu olarak gerçekleşmesini istemediği bazı kötü dileklerde bulunsalar da bunların sadece o anki öfkesini yatıştırmak için söyledikleri bilinmektedir. Hatta bu tarz kargışların kimisi dua niteliği taşımaktadır;

“Allah seni meñim elimden ala.” (KK: 31)

“Allah seni bildiği kimin etsiñ.” (KK: 14)

“Allah senin belañ vermiye.” (KK: 15)

“Allahuñdan bulasañ.” (KK: 7)

“Hay! Büyimiyeñ.” (KK: 11)

Bu şekilde kadınlar aslında dolaylı olarak kendilerini kargışlasalar da çocuklarına kızdıklarında bazen çok ciddi kargışlar dizmektedirler. Kaynak kişi bu çelişkiyi şöyle ifade etmektedir;

Gargış çohuydi. Çocuğu annesini bile rahatsız edir. Annesi çocuğuna gargış edir. Evladını gargışlıyrdı. Ne oluydu gendi cigeri yanardı. İyi bir şey degildi.” (KK: 31)

Bu tarz kargışlar Karapapak-Terekeme Türkleri arasında sıklıkla kullanılır;

“Analıñ eliñde galasıñ.” (KK: 2)

“Anañ öle.” (KK: 1)

“Anañ üstüñde melesiñ.” (KK: 1)

“Ananıñ südü sene haram olsuñ.” (KK: 7)

“Ay balam dalıñdan yanasañ.” (KK: 10)

“Emeğim seni tutsuñ.” (KK: 9)

“Sahapsız galasañ.” (KK: 2)

“Yetim galasañ.” (KK: 7)

Kimi zaman da kişiler başlarına gelen üzücü bir olay karşısında kendilerini kargışlamaktadırlar;

“Allah belamı vere.” (KK: 13)

“Allah canımı ala.” (KK: 34)

“Ay meñ ölem.” (KK: 9)

İnsanın uzuvları ve organlarıyla ilgili söylenen kargışlar:

Kargışlarda kişinin bazen gerçek anlamda bazen de mecazi olarak başına bir iş gelmesi için Tanrıdan isteklerde bulunmaktadır;

“Baş aşağı olasañ.” (KK: 41)

“Başıñ ölsüñ.” (KK: 22)

“Başıña galañ uçsuñ.” (KK: 25)

“Başıña gara bağıyım.” (KK: 16)

“Başıña kül döküle.” (KK: 42)

“Başıña talım gayası tüşe.” (KK: 10)

“Başıña tandır yansıñ.” (KK: 22)

“Başıñı yere soğum.” (KK: 17)

Bazı kargışlarda ise zarar gelmesi istenen organ bu defa “boyun”dur. Boyna gelen zarar aslında kişinin dolaylı yoldan istenen ölümüdür;

“Boynuñ altıñda gala.” (KK: 29)

“Boynuñ gırılıñ.” (KK: 5)

“Boyuğ gara yere soñim.” (KK: 13)

“Boyuña boz ip ölçüm.” (KK: 33)

Kargışlarda hüzün içerisinde olan ve haksızlığa uğradığını düşünen kişi kargışladığı kişinin ciğerinin yanmasını istemektedir;

“Ciğeriñ ağzından gele.” (KK: 31)

“Ciğeriñ parçalaña.” (KK:2)

“Ciğeriñ yansıñ.” (KK: 30)

“Ciğerleriñ çüriye.” (KK: 27)

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen bir diğer kargışlama şekli ise muhatabın yüzü ile ilgili yapılanlardır;

“Seni sufatın döne.” (KK: 26)

“Suratını it göre.” (KK: 1)

“Üzün gülmiye.” (KK: 37)

“Üzün gazan kimi gara olsuñ.” (KK: 40)

“Üzün yere bata.” (KK: 14)

Kargışlarda bulunurken en çok kullanılan kalıplardan biri de “göz” kelimesi üzerinden türetilenlerdir;

“Gözleriñe gara ilan vursuñ.” (KK: 39)

“Gözün çıñsıñ.” (KK: 32)

“Gözün kör olsuñ.” (KK: 22)

“Gözüne gara su gelsiñ.” (KK: 10)

“Gözüne toprağ dola.” (KK: 31)

“Gözünün ışığı söne.” (KK:1)

“İki gözden olasıñ.” (KK: 20)

Kargışlardan bazıları ise insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan konuşma ve duygularını ifade etmeyi sağlayan “dil” ile ilgilidir. Beddua sahipleri muhataplarına konuşamama gibi bir cezayı revâ görmekte ve Allah’tan bunu dilemektedirler;

“Diliñ dilim dilim olsuñ.” (KK: 10)

“Diliñ salāvata dönmesiñ.” (KK: 9)

“Diliñ tutulsuñ.” (KK: 14)

“Diliñ yansıñ su sepen olmasın.” (KK: 40)

Kargışlarda, kendisine beddua yöneltilen kimsenin “el”e muhtaç olmadan yaşayamaması ve bir uzuv olarak elinin tutmaması için dileklerde bulunulur;

“Ele tabağ olasañ.” (KK: 36)

“Eliñ ekmeğ tutmaya.” (KK: 42)

“Eliñ gurusuñ.” (KK: 5)

“Eliñ goluñ tutmasıñ.” (KK: 32)

“Elleriñ gırılıñ.” (KK: 37)

“Elleriñ yana yapışa.” (KK: 9)

Bayram günleriyle ilgili olarak söylenen kargışlar:

Bayram günleri, toplumumuzda da büyük bir neşe ile kutlanmaktadır. Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen kargışlarda da bu mutlu günün kara bir güne dönüşmesi dilenir;

“Bayramda gapını açan olmasın.” (KK: 32)

“Bayram üzü görmüyeseñ.” (KK: 24)

“Bayramın gara gele.” (KK: 5)

“Garalı bayramın gelsin.” (KK: 22)

Mezarlar ve ziyaret yerleriyle ilgili kargışlar:

Bazı kargışlarda kişilerin öfkesi o kadar belirgin bir şekilde dile getirilir ki muhatabın mezarda bile rahat etmemesi için dua edilir;

“Goruñda ters döneseñ.” (KK: 15)

“Goruñda tik oturasañ.” (KK: 19)

“Mezer taşın gaybola.” (KK:7)

“Mezeride ot bitmeye.” (KK:4)

“Ölüñü kurt yiye.” (KK:6)

Kargışlarda toplum nezdinde oldukça kıymetli bir yere sahip olan ziyaret yerlerine ve toplumda kutsiyet atfedilen değerlere zarar veren kişiler ile ilgili olarak yaptıklarının karşılığı olarak çarpılması ve taş kesilmesi gibi isteklerde bulunulur;

“Ateşe su dökeseñ. Ölesen.” (KK: 21)

“Mezere basañ ayağın gırıla.” (KK: 41)

“Taş olasañ.” (KK: 9)

“Yaş keseñ goluñ gurusuñ.” (KK: 22)

“Ziyaret genim olsuñ onnara.” (KK: 4)

2. 2. Alkışlar

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen alkışlar, kargışlara oranla daha azdır. Hayır duada bulunan kimseler, genellikle bir kimseden fayda gören kişilerdir. Bunun dışında eşlerin birbirine, anne babanın çocuklarına, ev sahibinin gelen giden misafirlere söyledikleri alkışlar da bulunmaktadır.

Dinî hayatla ilgili alkışlar:

Alkışlardan bir kısmı kişinin dinî hayatıyla ilgili olarak sunulan dileklerden oluşur;

“Allah iman zenginliği versin.” (KK: 15)

“Allah Gur'an'dan ayırmasın.” (KK: 15)

“Allah saña yardımcı olsun.” (KK: 23)

“Allah seni ateşinden esirgesin.” (KK: 20)

“Ayagın haja bassın.” (KK: 4)

“Beytullâh'a yüz süresin.” (KK: 25)

“Cennet hatını olasañ.” (KK: 7)

“Fatma Ana'ya gomşu olasin.” (KK: 41)

“İki dünyañ mamûr ola.” (KK: 10)

Alkışlarda kişinin bugün sahip olduğu imkânlardan geri kalmaması, işinin rast gitmesi, kaza bela görmemesi, dara düşmemesi, kimseye muhtaç olmaması için dilekler bulunur. Yaratıcının dua alan kimseye hayatının her anında yardımcı olması istenir;

“Allah gördüğünden ayırmiya.” (KK: 30)

“Allah işini rast getirsin.” (KK: 7)

“Kimseye möhtac olmayasan.” (KK: 41)

“Allah dar gün göstermiye.” (KK: 15)

“Allah seniñ kömeyiñ olsun.” (KK: 23)

“Allah yaman gözden sahlasiñ.” (KK: 14)

“Başñ salamat olsun.” (KK: 31)

“Gada bela sennen gitsiñ.” (KK: 4)

“Hızır yoldaşñ ola.” (KK: 10)

“Naçarlıh nedir görmiyeseñ.” (KK: 1)

Dünyevi işlerle ilgili olarak söylenen alkışlar:

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında söylenen alkışlarda kişinin adının ve namının yüce olması için Allah’a niyâz edilir;

“Adıñla yüceleseñ.” (KK: 36)

“Adıñnan yaşiyasañ.” (KK: 6)

“Adıñ batmasıñ.” (KK: 2)

Alkışlarda kişinin bu dünyada yüzünün ak olması, bahtının güzel olması, güzel günler yaşaması, iyilik ve güzellikler ile karşılaşması için istekler yer alır;

“Ağ güne çıhasañ.” (KK: 9)

“Alnıñ ağ ola.” (KK: 8)

“Aydınnıh olasañ.” (KK: 31)

“Bahtıñ açih olsun.” (KK: 40)

“Gara gün görmeyeseñ.” (KK: 28)

“Gün göreseñ. Güneş göreseñ.” (KK: 31)

“Tofrağa el atasan, tofrak eliñde altın kesile.” (KK:11)

“Üzüñ göğ olsun.” (KK: 14).”

Alkışlarda kendisinden fayda görülen kişinin ömrünün uzun olması, ömrü boyunca sıkıntı çekmemesi gibi isteklerde bulunmaktadır;

“Allah sana uzun ömür, ucuz ölüm versin.” (KK: 22)

“Allah seni var ede.” (KK:26)

“Anañ acıñı görmiye.” (KK: 17)

“Dünya durduhça durasañ.” (KK: 22)

“Işığñ sönmesiñ.” (KK: 4)

“Ömrüñ su kimin olsun.” (KK: 39)

“Sineñizde ağ tüyler bitsiñ.” (KK: 9)

Kişinin soy-sopuyla ilgili söylenen alkışlar:

Alkışlardan kimisinde de kişinin evlatlarının çok olması, soyunun devam etmesi, hayırlı evlatlara sahip olması dilenir;

- “Bala malı yiyeseñ.” (KK: 28)
 “Balaların gözünde nur olsun.” (KK:11)
 “Oğluñ gızıñ barını yiyeseñ.” (KK:1)
 “Seni biñ budağ olasañ.” (KK: 18)
 “Uşaglarını Allah saħlasıñ.” (KK: 31)
 “Yeddi oğullan bir sofraya oturasañ.” (KK: 38)

Kişinin eviyle ilgili söylenen alkışlar:

Alkışlarda insanın yaşadığı mekân olan evlerin var olması ve mutluluk ile dolması için dileklerde bulunulur;

- “Aya öyüñüz şen olsun.” (KK: 10)
 “Evli eşihli olasıñ.” (KK: 9)
 “Ocağın tüte dursuñ.” (KK: 33)
 “Öyüñüze şadlığ aparıñ.” (KK: 38)

Karşılama ve uğurlamalarda söylenen alkışlar:

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında sadece bir iyiliğin karşılığı olarak değil eve gelen misafirin karşılanması ve uğurlanması esnasında da alkışlar düzölmektedir;

- “Yoluñ gül, çimen olsun.” (KK: 31)
 “Heyre garşı gidiñ.” (KK: 17)
 “Hoş gözüm üstüne gelifsiz.” (KK: 27)
 “Öyüne şadlığ apar.” (KK: 39)
 “Salamat gal.” (KK: 4)
 “Uğur olsun.” (KK: 9)
 “Yoluñuz hayra düşe.” (KK:3)

Toplumsal birlikteliğin göröldüğü günlerde söylenen alkışlar:

Düğün, bayram, doğum, ölüm gibi toplum için önemli günler ve olaylar üzerine söylenen alkışlar da bulunmaktadı. Belli durumlar ve olaylar üzerine bu alkışların söylenmesi beklenmekte ve kişiler bu duaları dile getirmediğinde toplum tarafından yadırganmaktadır;

- “Ağzınız şirin olsun.” (KK: 24)
 “Allah analı babalı büyütsün.” (KK: 24)
 “Allah bi yasdığda gocaltsıñ.” (KK: 39)
 “Allah cennet mekân ede.” (KK:4)
 “Hıyırılı olsun.” (KK: 39)

Günün vakitleriyle ilgili söylenen alkışlar:

Alkışlarda gece ve gündüz, sabah ve akşam gibi günün bazı vakitleri için dileklerde bulunulur;

- “Gejeñiz hayra galsıñ.” (KK: 17)
 “Sabah heyir heber alasañ.” (KK: 34)
 “Sabahıñ hayır ola.” (KK: 14)

Bereket kavramı üzerine söylenen alkışlar:

Yörede varlığın devamı olarak görölen bereket kavramı üzerine söylenen alkışlar bulunur;

“Biriñ biñ ola.” (KK: 4)

“Emeyiniñ barıñı yiyeseñ.” (KK: 27)

“Malıñ bereketli olsun.” (KK: 24)

“Nesibiñ bol olsun.” (KK: 31)

Su ile ilgili alkışlar:

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında Türk toplumunda önemli bir yeri olan ve daima kendisine kıymet verilen “su” üzerine söylenen bazı alkışlar bulunmaktadır;

“Duru suyuñ bulanmasıñ.” (KK: 40)

“Su gader eziz ol.” (KK: 4)

“Su verenleriñ çoğ olsun.” (KK:15)

Okşamalarda söylenen alkışlar:

Anneler çocuklarına söyledikleri okşamalarda ve evlatlarından razı olduklarını konuşma esnasında belirtmek istediklerinde birtakım alkış sözlere başvurumaktadırlar;

“Başıña dolanım.” (KK: 15)

“Beylere varasañ.” (KK: 3)

“Halal hoşuñ olsun.” (KK: 27)

“Seniñ başıñ ölmesiñ.” (KK: 22)

“Südüm saña helal ola.” (KK: 5)

Son olarak söyleyebiliriz ki halk kargışlardan öylesine korkmaktadır ki bazı alkışlarda “Garğış senden uzağ olsun” gibi söylemler bulunmaktadır.

SONUÇ

Karapapak-Terekeme Türkleri arasında alkış ve kargışların kullanımının oldukça yoğun olduğu görülmektedir. İnsanlar karşısındaki kişiye karşı duyduğu minnet duygusunu alkışlar, anlık öfkesini ve sinirini bu kargışlar ile ifade etmektedir. Beddua alınması, toplumda kişiyi hem bu dünyada hem de ahrette bertaraf edecek bir durum olarak görüldüğü için kaçınılan bir durumdur.

Karapapak-Terekeme Türkleri’i arasında kullanılan kargışlarda en çok istenilen şey, kişinin yaptığı kötülüğün karşılığı olarak acı içerisinde bir hayat sürüp, acı içerisinde ölmesi ve hatta bütün varlığıyla beraber bu dünyadan silinmesidir. Kargışlarda bu istek doğrudan veya dolaylı yollardan ifade edilmektedir. Ayrıca kargışlarda kişinin bu dünya nimetlerinden faydalanamaması, toplumda kıymet görmemesi, yaşamını devam ettirebilmek için gerekli en temel ihtiyaçlarını dahi temin edememesi hatta mezarında bile rahat etmemesi dilenmektedir. Kargışlarda kişiler kimi zaman dolaylı yoldan da olsa kendilerini kargışlasalar da bu söylemlerden vazgeçememekte ve günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadırlar.

Alkışlarda kişinin bugün sahip olduğu imkânlardan geri kalmaması, işinin rast gitmesi, kaza bela görmemesi, dara düşmemesi, kimseye muhtaç olmaması, adının ve namın yüce olması, evlatlarının çok olması, soyunun devam etmesi, hayırlı evlatlara sahip olması dilenmektedir. Alkışlar toplum hafızasına öyle yerleşmiştir ki belli durumlar ve olaylar karşısında bu alkışların söylenmesi beklenilmekte, söylenmediği takdirde kişi üzerinde toplumsal bir baskı kurulmaktadır.

Toplumların kültür seviyesi ne olursa olsun, insanların ruh haletini yansıtmaları sebebiyle gerek duaların gerekse bedduaların geçmişte olduğu gibi gelecekte de mevcudiyetlerini devam ettirecekleri şüphesizdir. Karapapak-Terekeme Türklerinin sözlü kültür ürünlerinden olan alkış ve kargışların, taşıdıkları yaptırım gücünü ve söyleniş nedenlerini bilmek, onların dünya algısını ve yaşam felsefesini anlamakta faydalı olacaktır. Bu sebeple alkış ve kargışlar üzerine daha kapsamlı çalışmaların yapılması Karapapak-Terekeme Türklerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2002). Tıva Türklerinin Alkışları (Algış-Yörel) Üzerine Notlar. *Milli Folklor*, S. 56, s. 166-178.
- Boratav, P. N.(1999). *100 Soruda Türk Folkloru*.İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (2012), Alkış ve Kargışlar. Halit Biltekin (Ed.), *Halk edebiyatına giriş-I*. (s.87-88). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Harmancı, M. (2012). Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış Ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 23, s. 1-17.
- İnan, A. (1968). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kâşgarlı M. (2005). *Divânü Lugât-İt-Türk Tercümesi*.(Besim Atalay Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, D. (1997). Dua ve Beddualar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.4, s. 99-121.
- Kemaloğlu, M.(2001). Terekeme-Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar) ve Beddular (Kargışlar). 26 (94), 95-113.
- Oğuz, Ö. (2007). Folklor Ve Kültürel Mekân. *Milli Folklor Dergisi*, 10 (76), 30-32.
- Özkan, İ. (2014). *Karapapak-Terekeme Türkleri Ve Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Destanî Motifer, Yaşar Kalafat armağanı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Öztürk, J. (2013). Antakya Ağzında Alkışlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, s. 1-19.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

KK 1: Abdullah SEYHAN	KK 23: Güllü SEYHAN
KK 2: Adem ÇELİK	KK 24: Halit KILIÇ
KK 3: Alemdar KARAKOYUN	KK 25: Hamit KILIÇ
KK 4: Asiye ALIŞ	KK 26: Hasan ALPARSLAN
KK 5: Aydın ALAR	KK 27: Hasan ALTAY
KK 6: Aydın SALAR	KK 28: İlknur İLHAN
KK 7: Ayten İLHAN	KK 29: İlknur SEVİM
KK 8: Balabey İNAN	KK 30: İsmail MENGESER
KK 9: Beyaz İNAN	KK 31: İsmail YILMAZ
KK 10: Celal CENGİZ	KK 32: Mehmet ALIŞ
KK 11: Cevriye Kılıç	KK 33: Mehmet YILDIRIM
KK 12: Çağrı SALAR	KK 34: Memnune KILIÇ
KK 13: Dilek SALAR	KK 35: Mustafa TURAN
KK 14: Dinçer KARAKOYUN	KK 36: Nazlı GÜNAKIN
KK 15: Durdu YOLCU	KK 37: Nizamettin AKSOY
KK 16: Esengül YILMAZ	KK 38: Nizamettin YILMAZ
KK 17: Eşref KARAKOYUN	KK 39: Sabiha GÖÇMEN
KK 18: Fatma YILDIRIM	KK 40: Selahaddin SEVİM
KK 19: Filiz ALIŞ	KK41: Servet SEYHAN
KK 20: Gamze ÇELİK	KK 42: Solmaz KARAKOYUN
KK 21: Gencay KAHRAMAN	KK 43: Tahir YILMAZ
KK 22: Gıyas KAHRAMAN	KK 44: Volkan AKSOY ³

³Bu çalışma aşağıda alfabetik sıra ile verilen Ağrı'da ikamet eden Karapapak-Terekeme Türkleri arasından 2020 yılının muhtelif zamanlarında yapılan mülakatlar sonucu elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Gerek görüldüğü takdirde "Ağrı'da Yaşayan Karapapak-Terekeme Türkleri'nin Monografisi" adlı doktora tez çalışmasının dijital materyalleri incelenebilir ve kaynak kişiler hakkında daha detaylı bilgiye ulaşılabilir.